

Індустрія розслідувань: як приватні шпигуни впливають на політику

Баррі Меєр

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Ольга Тільна

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

ПРОЛОГ У ПОШУКАХ МІСТЕРА СТІЛА

Фарнем, Англія, 2019 рік

За нами стояв поліцейський автомобіль, тож було схоже, що саме час запитати в Ієна, як поводитись, якщо нас зупинять.

— Найкраще буде розповісти їм якусь дуже правдиву історію,— відповів він.

— То якою буде ваша історія? — поцікавився я в нього.

— Я — водій,— сказав Ієн.

І це було правдою. Він сидів за кермом. Але беручи до уваги, що Ієн був професійним приватним детективом, я очікував, що його історія стосуватиметься й мене.

— А якою має бути моя? — запитав я.

— Ну, ви могли би бути з ними чесним,— запропонував він.

На щастя, нас не зупинили, бо інакше я сказав би поліції ось що: ми переслідували мешканця Фарнема Крістофера Стіла, котрий колись працював шпигуном для МІ6 — британського еквівалента ЦРУ. Ми хотіли відшукати його будинок, але не змогли цього зробити, оскільки назва необхідної вулиці, яку ми знайшли в базі даних нерухомості, не збігалася з назвами, що їх видавали нам Google-карти. Тож зрештою ми цілу годину намотували кола вузькими провулками.

Я хотів зустрітися зі Стілом через його роль у сумнозвісному досьє на Дональда Трампа й Росію. Під час президентської кампанії 2016 року Fusion GPS — розслідувальна фірма, якою керував колишній репортер The Wall Street Journal,— найняла Стіла від імені Демократичної партії, щоб отримати інформацію про зв'язки Трампа з росіянами. Протягом п'яти місяців Стіл, який перед тим чотири роки провів у Москві як шпигун МІ6, написав серію доповідних записок і надіслав їх колишньому журналістові Гленну Сімпсону. Чутки про ці доповідні записки місяцями циркулювали в

ЗМІ та політичних колах до й відразу після виборів 2016 року. Одначе звіти Стіла було оприлюднено лише в січні 2017-го, за два місяці після несподіваної перемоги Трампа, коли їх опублікувала BuzzFeed — онлайн-агенція новин. Відтоді розпочалося пекло.

Доповідні записки, відомі як досьє Трампа, або досьє Стіла, згодом цитувалися в десятках тисяч статей, телевізійних програм, твітів, подкастів і публікацій у блогах. Деякі звіти Стіла стверджували, що члени кампанії Трампа вступили в змову з Кремлем, а в одній доповідній записці непристойного змісту навіть ішлося про те, що росіяни мають «компромат» або дражливий матеріал щодо кандидата від Республіканської партії. Згідно із джерелами Стіла, мався на увазі відеозапис, де показано найнятих Дональдом Трампом повій, які в московському готелі Ritz-Carlton джорять на ліжку, де колись відпочивав президент Барак Обама.

Вороги Трампа сприйняли досьє Стіла як доказ того, що росіяни допомогли Трампові сфальсифікувати вибори 2016 року та вкрасти перемогу в Гілларі Клінтон. А новий президент і його союзники пішли в атаку, оголосивши це «фейковими» новинами. Сімпсон і Стіл зробилися знаменитостями.

Восени 2019 року Сімпсон і його бізнес-партнер у Fusion GPS Пітер Фріч, який також колись був репортером у The Wall Street Journal, опублікували книжку під назвою «Злочин, який триває» (Crime in Progress), що її вони охарактеризували як «внутрішню історію» досьє. Крістофер Стіл, який був співвласником лондонської розслідувальної фірми Orbis Business Intelligence, також перебував у центрі уваги. Голлівудська продюсерська компанія, що належить акторові Джорджу Клуні, викупила права на його історію, тож 2019 року Стіл відвідав повний знаменитостей захід, який відбувся в модному лондонському ресторані. Вечірку проводили на честь нової редакторки журналу Vanity Fair, а серед гостей були відомий актор Колін Ферт і Моніка Левінські, колишня

стажерка Білого дому, з якою раніше мав романтичну інтрижку Білл Клінтон і яка тепер писала для цього видання.

Раніше журнал опублікував коротку статтю про Стіла, у якій його зобразили таким собі Джеймсом Бондом епохи Трампа, розповідаючи як про «колишнього шпигуна, що знав, де в Росії поховано всі трупи, і, як полюбляли жартувати пліткарі, навіть деякі з них закопав». Стіл насолоджувався моментом слави. Коли вечірка добігала кінця, один із гостей попросив у нього візитівку. Стіл же подумав, що в нього просять автограф, тож узяв зі столу картку зі своїм іменем і, витягнувши ручку, розгонисто підписався.

Мене Ґленн Сімпсон і Крістофер Стіл зацікавили з іншої причини. Зібране ними досьє й ті масштабні політичні та культурні наслідки, що їх воно спричинило, уособлювали величезний вплив, який приватні шпигуни раптово почали мати на політику, бізнес і наше особисте життя. Приблизно тоді ж, коли було оприлюднено досьє Стіла, стало відомо, що голлівудський продюсер Гарві Вайнштайн найняв чотири різні фірми з корпоративних розслідувань, аби розкопати компромат на жінок, які звинувачували його в сексуальному насильстві. Одна з цих компаній — Black Cube, що базувалася в Ізраїлі, надіслала оперативницю, котра видавала себе за активістку-феміністку, маючи на меті потоваришувати з однією з обвинувачок Вайнштайна й отримати інформацію, яку адвокати продюсера могли би використати проти неї.

Куди не глянь, здавалося, що наймані детективи нишпорять усюди. До репортерів, які висвітлювали судовий процес проти хімічної компанії через небезпеку для здоров'я її засобу для знищення бур'янів, звернулася жінка, котра видавала себе за журналістку, але виявилася працівницею фірми кризового менеджменту, що представляла інтереси компанії-відповідача. Приблизно тоді ж адвокат, який тривалий час брав участь у суперечці з трьома бізнесменами зі Східної Європи, виявив, що

приватні агенти встановили на дереві біля його будинку крихітну чутливу до руху відеокамеру, котра записувала номерні знаки кожного автомобіля, що в'їжджав на його обійстя. А от приватні детективи, що працювали від імені великого банку Credit Suisse, переслідували одного з його колишніх керівників на вулицях Цюриха (Швейцарія). Проблеми розпочалися, коли колишній банківський співробітник виявив, що за ним стежать, та скористався своїм мобільним телефоном, аби сфотографувати одного з агентів. Шпигун вимагав від чоловіка віддати телефон, а коли той відмовився, спробував його забрати. Переслідування закінчилося затриманням вивідача, котрий вів приватне розслідування.

Раніше приватні шпигуни задовольнялися тим, що ховались у тіні. Тепер же політики наймають їх, аби добувати компромат на своїх опонентів, компанії — щоби торпедувати розслідування їхньої діяльності владою чи журналістами, а диктатори використовують як позаштатних агентів розвідки. Нове покоління дешевих готових технологій також полегшило найманим розслідувачам відстежування мобільних телефонів, злам електронної пошти та маніпулювання соціальними мережами. Приватне шпигунство припинило бути малим бізнесом, воно зробилося цілою прихованою індустрією на мільярди доларів. Зрештою наймані агенти насмілилися на більше, ніж будь-коли раніше, а їхня влада впливати на події ставала дедалі відчутнішою та всеосяжнішою.

Немає сумнівів, що приватні детективи виконують і цілком законні завдання. Вони розшукують зниклих безвісти людей, знаходять свідків для судових справ і проводять розслідування для компаній щодо потенційних керівників або ділових партнерів. Проте всі в цій галузі знають її секрет — що великі гроші заробляються не на розкритті правди, а на її замовчуванні або приховуванні.

Наймані агенти є частиною ширшої мережі — юристів, керівників зі зв'язків із громадськістю, консультантів із кризового менеджменту,— яка обслуговує могутніх і багатих. Але унікальними приватних розслідувачів робить те, що вони є невидимою частиною цієї мережі, беручи на себе роботу, яку інші або не знають як виконувати, або ж не хочуть бути спійманими на її виконанні.

Приватні детективи незмінно кажуть, що ніколи не займаються хакерством. Замість здійснювати це власноруч, деякі з них перекладають хакерську роботу на плечі субпідрядників, найнятих в Індії, Східній Європі чи деінде. Також приватні детективи завжди кажуть, що вони ніколи не вдають із себе когось іншого, щоби змусити людей, які нічого не підозрюють, розкрити потрібну інформацію. Дехто з них дійсно цього не робить. Проте велика частина приватного шпигунського світу вимерла б, якби його мешканці не бажали брати участі в незаконній, неетичній або просто неприємній діяльності.

Ще працюючи репортером у The New York Times, я одним оком зазирнув у світ найманих розслідувачів, коли писав книжку про колишнього агента ФБР — приватного детектива на ім'я Роберт Левінсон, який зник 2007 року в Ірані, працюючи підрядником у ЦРУ. Події навколо досьє Стіла та використання Гарві Вайнштайном корпоративних розслідувачів розгорталися вже тоді, коли я вийшов на пенсію, і мені здалося, що настав правильний час, аби змінити сценарій і дослідити індустрію приватних розслідувань. Я знав, що ретельна перевірка приватних агентів не змінить їхньої поведінки. Проте я хотів зрозуміти, як ця хижацька галузь функціонує в умовах відсутності контролю.

Деякі приватні розслідувачі зі мною спілкувалися. Інші цього не робили. Коли я звернувся до Ґленна Сімпсона з Fusion GPS щодо можливої співпраці в написанні цієї книжки, він відмовився. Його

партнер Пітер Фріч теж не погодився. Це розчарувало мене, та вони принаймні чітко дали зрозуміти власну позицію. Упродовж шести місяців я також надсилав численні запити Крістоферу Стілу, як особисто, так і в його детективну фірму в Лондоні, висловлюючи свою зацікавленість у проведенні інтерв'ю з ним. Але він ніяк не відреагував на жодне із моїх звернень.

Ось тут і з'явився на сцені Ієн Візерс — мій «водій» у Фарнемі. Британський журналіст у книжці про сумнозвісний скандал зі зламом телефону найманими агентами таблоїду *The News of the World*, який належить Руперту Мердоку, один описав Ієна як «найвідомішого й приватним детективом, який найдовше залишається живим» в Англії. Репутацію Ієна можна коротко окреслити й інакше: у розквіті років він був таким собі шилом у дупі, беручись за будь-яку роботу, і робив геть усе можливе й неможливе, щоби її виконати.

Ми вперше зустрілися 2018 року в Нью-Йорку, на конференції приватних детективів. Ієну на той час було вже сімдесят дев'ять, і він мав кругле, квітуче обличчя та чимале черевце. За кілька місяців перед тим Скотленд-Ярд узяв його під варту, щоби допитати в справі про вбивство, розкриття якого тривало десятиліттями. Жертвою був Жерар Оаро, якого вбили в Лондоні 1985 року. Тоді він намагався повалити уряд Сейшельських островів — крихітної острівної держави поблизу узбережжя Африки,— й Ієн був приватним співробітником, якого найняли лідери країни шпигувати за Оаро в стилі ЦРУ.

1986 року телевізійний журнал новин 60 Minutes показав сюжет про Сейшельські острови під назвою «Острів шпигунів», у якому країну було зображено чимось на зразок епіцентру геополітичної боротьби за владу між Сполученими Штатами та Радянським Союзом, а ще чимось на кшталт раю для відмивачів грошей. Для цього сюжету в Ієна взяли інтерв'ю в місцевому ресторані, де він

був власником. Тоді Ієн був молодим і підтягнутим, хоча затемнені окуляри надавали йому дещо зловісного вигляду.

— Хто вбив містера Оаро? — запитали в нього.— Хто бажав його смерті?

— Я не можу сказати точно,— відповів Візерс.— То міг бути будь-який уряд, зацікавлений у збереженні тут стабільності.

Інтерес британської поліції до Ієна як джерела інформації стосовно нерозкритого вбивства незабаром ущух. На той час ми вже встигли познайомитися, і коли я запитав, чи хоче він допомогти мені знайти Крістофера Стіла, Ієн сказав, що він у грі. Провівши кілька днів у Лондоні, я зустрівся з Ієном в аеропорту Гатвік, де ми орендували автомобіль і поїхали до заможного буколічного Фарнема, розташованого на відстані близько години їзди на захід від Лондону. У містечку були привабливо ексцентричне середмістя, дорогі будинки та соковиті лани, де випасалися вівці. Я спробував підготуватися до того, що чекало на мене попереду.

Джейн Маєр у короткій біографічній статті про Крістофера Стіла, написаній нею для журналу The New Yorker, описала його як звичайного на вигляд бізнесмена, що нічим не вирізнявся б серед інших пасажирів лондонського приміського потягу, за винятком невеличкого секрету у своєму портфелі. Там, за словами Маєр, Стіл тримав свої мобільні телефони, поклавши їх до спеціального мішечка, що називається торбинка Фарадея. Цю торбинку зроблено з металомісткого матеріалу, який блокує сигнал, випромінюваний мобільним телефоном, і в такий спосіб перешкоджає зловмисникам відстежувати власника пристрою. Це звучало як щось таке, чого я потребував, тож я купив собі торбинку Фарадея перед від'їздом із Нью-Йорку. Я припускав, що Крістофер Стіл міг отримати її як прощальний подарунок від МІБ. Я ж отримав свою поштою, придбавши на Amazon.

Доки ми їздили Фарнемом, Ієн пояснив, що він часто починає спостереження, визначаючи, чи вдома зараз об'єкт. Зазвичай він телефонував тому на домашній номер і, якщо хтось брав слухавку, удавав із себе водія таксі. «Сер, я вже в дорозі, чи не хочете, щоб я забрав вас на вулиці?» Коли у відповідь йому казали, що таксі не викликали, Ієн вибачався, мовляв, неправильно набрав телефонний номер.

Стратегія стеження, до якої він удавався в кожному конкретному випадку, залежала від того, як довго мало тривати спостереження та скільки клієнт був готовий заплатити. Найкращою опцією в агентстві Ієна був фургон для спостереження, оснащений біноклем нічного бачення, відеокамерою та металевою ємністю, у яку детектив, перебуваючи в польових умовах, міг випорожнити сечовий міхур. З обох боків фургон було обладнано кліпсами, що використовувалися для кріплення змінних табличок, які рекламували послуги удаваного на той час підрядника. З одного набору табличок випливало, що фургон належить сантехніку, з іншого — електрику, ще були таблички служби ремонту телевізорів. Назви компаній різнились, але номер телефону був однаковий і з'єднував дзвонювачів із агентством Ієна. Тож якщо телефонував підозріливий домовласник або сусід, Ієнів службовець, котрий знав, під якою машкарою фургон виїхав того дня, видавав належну відповідь. «Алло, це сантехнік Джо Блоїтс, чим ми можемо вам допомогти?» — сказав Ієн, імітуючи те, що почує абонент.

Інша хитрість передбачала наявність спеціального реквізиту — невеликого намету, набору пластикових дорожніх конусів і складаних загороджувальних конструкцій,— що створювало враження, ніби приватні детективи є робітниками, котрі ремонтують дороги. Існували й простіші способи. Приватний детектив може припаркуватися біля будинку об'єкта спостереження, узяти відро з водою та рідким милом і вдавати, що має свою автівку. Ще один

метод полягав у тому, щоби відкрити капот автомобіля й зробити вигляд, ніби його ремонтуєш. Але цей спосіб може бути проблематичним, сказав Ієн, тому що перехожі полюбляють пропонувати допомогу. Найскладніший тип стеження, пояснив він, пов'язаний із будинком, розташованим у кінці короткої тупикової вулиці, або в іншому закритому місці, де приватного детектива практично неможливо не помітити. «Що людям страшенно не подобається, так це безупинне стеження»,— зауважив він.

Невдовзі ми нарешті знайшли маленьку табличку з назвою вулиці, на якій мешкав Стіл. Одразу стало зрозуміло, що на нас чекає найпильніше з усіх можливих пильних спостережень. Провулок був крихітним, і один будинок мав точно такий вигляд, як світлини дому Стіла, що їх я раніше бачив.

Коли в BuzzFeed опублікували досє, до Фарнема понаїхали репортери британських таблоїдів. На той час Стіл разом із дружиною та дітьми вже кудись утік і сховався. «Він попросив мене доглядати за його котом, адже десь поїхав на декілька днів»,— сказав репортеру один із сусідів. У газетних статтях описувалося, що великий двоповерховий будинок коштує 2 мільйони доларів і оснащений камерами спостереження, установленими на даху. (Щоби читачі їх обов'язково побачили, далекоглядні редактори окреслили їх колами.)

Ієн зупинив автівку, і я вийшов. Деякі журналісти полюбляють дивувати незнайомців, з'являючись на порозі їхнього дому. Я ніколи не був одним із них, тож відчув полегшення, коли побачив, що за воротами не припарковано жодної машини. Коли ми від'їжджали, Ієн сказав, що один із методів обстежити будинок у такому місці, як у Стіла, полягає в тому, щоби сховати детектива в закамурфльованому спальному мішку в найближчих кущах. У мене склалося враження, ніби він точно знає, що цей спосіб спрацює, оскільки сам ним користувався.

Ми з Ієном зареєструвались у місцевому готельчику, а пізніше ввечері повернулися до будинку Стіла. Під'їзна доріжка знову була порожньою. Школи в Англії щойно зачинилися на літні канікули, і здавалося логічним припустити, що Стіл із родиною поїхав кудись відпочивати. Ми планували повертатися до Лондону наступного ранку, щоби відвідати офіс Orbis Business Intelligence, тож я вирішив написати записку, щоб кинути її до поштової скриньки Стіла, коли ми виїжджатимемо з містечка.

Перебуваючи в Лондоні, я зайшов до ресторану Cora Pearl, у якому проходила вечірка журналу Vanity Fair, і взяв рекламну листівку. На ній містився портрет тезки ресторану, відомої куртизанки дев'ятнадцятого століття, що мала розкішне кучеряве каштанове волосся й була одягнена в сукню з глибоким викотом.

«Шановний містере Стіл,— написав я на листівці.— Перепрошую, що не підійшов до вас на вечірці VF, сподіваюся на контакт із приводу моєї книжки про індустрію П.Р.». Наступного ранку ми повернулися до будинку Стіла. Цього разу за воротами стояли чотири автомобілі, зокрема й чорний ренджровер. Я підійшов до поштової скриньки й опустив у неї листівку. Потім я натиснув на дзвінок, що на вигляд був обладнаний відеокамерою. Продзвеніло п'ять-шість разів. Нічого не сталося, і мені здалося, що той, хто був удома, вирішив мене ігнорувати.

Я вже повертався до автівки, як Ієн крикнув: «Ворота відчиняються». Коли ж я обернувся, вони вже зачинилися, але мені вдалося бігцем прослизнути всередину. Відповідно до того як я наближався до будинку, моє хвилювання зростало. На першому поверсі було велике непрозоре вікно, що, ймовірно, було частиною кухні, і я міг розрізнити контури людини, котра стояла за ним. Коли я підійшов до входних дверей, вони відчинилися, і там стояв Крістофер Стіл. Я впізнав його, згадавши світлину, на якій він був одягнений у темно-синій діловий костюм, хрустку білу сорочку й

краватку. Тепер же він стояв у картатих шортах-боксерах і синій футболці. На світліні його сивувате волосся мало вигляд щойно зачесаного й висушеного феном. А зараз він скидався на людину, яка ще хвилину тому лежала в ліжку, тож я припустив, що він щойно прокинувся.

Я пояснив причину свого візиту й запитав, чи можемо ми поспілкуватися.

— Сьогодні я не можу,— відповів він.— Сьогодні в мене день народження.

Це заскочило мене зненацька. Хочеться думати, що мені вистачило присутності духу привітати його з днем народження, але цілковитої впевненості в цьому я не маю. Знаю лише, що я запитав:

— Добре, а коли буде найкращий для вас день, аби поспілкуватися?

— Чому б вам не надіслати мені електронного листа? — запропонував він.

На цьому наша коротка зустріч закінчилася. Повернувшись до автівки, я перевінив базу даних. У Стіла дійсно був день народження, і йому виповнилося п'ятдесят п'ять. Пізніше того ж дня я надіслав йому текстове повідомлення. «Вітаю з днем народження. Вірю, що він буде одним із найкращих,— написав я.— І знову сподіваюся поспілкуватися з вами стосовно моєї книжки».

Цього разу він відповів. «Мені дуже шкода, але сьогоднішній день цілковито забитий зустрічами з клієнтами, а від завтра я подорожуватиму,— написав він.— Якщо бажаєте надіслати мені декілька запитань, я їх уважно перегляну й відповім вам наступного тижня. Кріс».

Але декілька письмових відповідей були не тим, на що я сподівався. «Зрозумів і дякую за швидку відповідь,— написав я.— Я був би вдячний, якби ми змогли знайти кілька годин для живого спілкування». Проте цього так ніколи й не сталося. За рік після

нашої короткої зустрічі я надіслав Стілу перелік запитань. Один із його співробітників мені відписав: «Ми не маємо наміру відповідати».

• • •

Далі — у повній книжці «Індустрія розслідувань: як приватні шпигуни впливають на політику».
nashaknyga.com.ua